

ชื่อเรื่อง ปริศนาคำทาย : การเล่นกับความหมายในภาษา

Title Riddles : Playing with Semantics in Language

ชื่อผู้เขียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวรรณ งามเหลือ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
E-mail : suwanna_nga@utcc.ac.th

บทคัดย่อ

ปริศนาคำทาย เป็นการเล่นกับความหมายในภาษาอย่างหนึ่งที่มีสืบต่อกันมานาน การตั้งปริศนาถามทำโดยนำความหมายของคำมาถ่ายทอดในหลากหลายแง่มุมที่ชวนให้ผู้ฟังขบคิดและตีความเพื่อประลองปัญญา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการเล่นกับความหมายของถ้อยคำที่ปรากฏในปริศนาคำทายทั้งตัวปริศนาถามและคำตอบ ผลการศึกษาพบว่าปริศนาคำทายส่วนใหญ่มีกลวิธีในการเล่นกับความหมายในระดับคำ ทั้งความหมายประจำรูปของคำและความหมายในบริบทของคำ ความหมายประจำรูปของคำที่นำมาตั้งเป็นปริศนาถามพบเฉพาะความหมายโดยตรง ส่วนความหมายในบริบทของคำ พบทั้งความหมายอุปมาและความหมายชวนคะนึ่ง

คำสำคัญ : ปริศนาคำทาย

Abstract

“Riddles” is a linguistic puzzle which plays with meaning. Word meaning is the key role in building up questions being asked in the game. Those who take part in this linguistics puzzle need to think deeply and wittingly to get a clue to the answer. This paper aims to study the strategies used in playing with the meaning of words occurred in both the riddles and answers. The findings reveal that “riddles” strategically plays with meaning at the word level, both lexical meaning and contextual meaning. Interestingly, while the lexical meaning in the riddles is merely denotation, the contextual meaning can be either connotative meaning or hinted meaning.

Keywords : Riddles

ความนำ

บทความเรื่อง “ปริศนาคำทาย : การเล่นกับความหมายในภาษา” ที่จะนำเสนอต่อไปนี้ มีเนื้อหามุ่งให้ความรู้เรื่องทฤษฎีว่าด้วยความหมายระดับคำ ความหมายประจำรูปคำ ความหมายในบริบทของคำ การจัดกลุ่มของคำตามความหมาย โดยนำหลักทฤษฎีไปวิเคราะห์ปรากฏการณ์การใช้คำและการเล่นกับความหมายของคำ ในรูปแบบที่เรียกว่า “ปริศนาคำทาย” การละเล่นของไทยอันเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีค่ามาแต่โบราณ นอกจากนี้ การเล่นปริศนาคำทาย ยังเป็นการละเล่นที่แสดงออกถึงการเล่นกับความหมายในภาษาอย่างโดดเด่นและชัดเจน ตัวปริศนาซึ่งเป็นคำถามจะซ่อนเงื่อนปมปัญหาที่ต้องคิดค้นและไขเอาจากข้อความและถ้อยคำที่ปรากฏเป็นคำทายที่มีมากมายหลายแง่มุม ซึ่งผู้อ่านส่วนใหญ่ก็คงจะเคยผ่านการเล่นปริศนาคำทายมาบ้างไม่มากก็น้อย

การลำดับความ บทความนี้ได้เรียบเรียงเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็นสามส่วน ส่วนแรก เริ่มจากการทำความเข้าใจกับปริศนาคำทายของไทยในแง่บทบาทความสำคัญและถ้อยคำที่เป็นปริศนาคำทายแต่โบราณ ส่วนที่สอง ว่าด้วยเรื่องหลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความหมายระดับคำ และส่วนสุดท้ายเป็นบทวิเคราะห์กลวิธีการใช้คำและการสื่อความหมายของคำในปริศนาคำทายที่โบราณได้ผูกขึ้นและร้อยเรียงไว้ได้อย่างแยบยล

ส่วนที่หนึ่ง “ปริศนาคำทาย”

การเล่นปริศนาคำทายของไทย มีเล่นกันอยู่ทั่วไปทุกท้องถิ่น เรียกชื่อการเล่นผิดเพี้ยนกันไปตามถ้อยคำภาษาถิ่นเท่านั้น ภาคเหนือ เรียกว่า “เล่นตวย” หรือเล่นทาย ขึ้นต้นคำทายว่า อะหยังเฮ้อะ (อะไรเจ้า) บางแห่งว่า แม่นอะไร แทน อะไรเอ๋ย ของภาคกลาง ภาคอีสาน ขึ้นต้นคำถามว่า “แม่นหยัง” หรือ “แม่นหยังเอ๋ย” แถบอีสานใต้คือจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ เรียกเล่นทายนี้ว่า “คำทาย” ส่วนภาคใต้ ขึ้นต้นคำถามว่า “การัย” หรือ “ไอไทรหา” แทน อะไรเอ๋ย เนื้อหาคำทายของแต่ละภาคแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นบ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นเรื่องใกล้ๆ ตัวเหมือนกันหรือเรื่องเดียวกันจดจำถ่ายทอดกันไปมา แตกต่างกันเฉพาะถ้อยคำภาษาเท่านั้น

ประทีอง คล้ายสุบรรณ (2529) กล่าวถึงปริศนาคำทายไว้ว่า ปริศนาคำทายของไทย เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีค่ามาแต่โบราณ ในแง่ที่เป็นการศึกษาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ก่อให้เกิดสติปัญญาและความคิดแ่งมุมต่างๆ ทั้งยังเป็นการให้ความบันเทิงสนุกสนานแก่ผู้เล่นพร้อมๆ กัน ถ้อยคำปริศนาคำทาย มีคุณค่าในการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตของคนไทยด้านต่างๆ และที่สำคัญคือ คุณค่าทางภาษา ถ้อยคำส่วนใหญ่มีสัมผัสคล้องจอง มีจังหวะวรรค เล่นเสียง เล่นคำ เล่นความหมายและสำนวนโวหารเปรียบเทียบกับคมคาย แสดงสุนทรียภาพของภาษาไทยได้เป็นอย่างดี การเล่นปริศนาคำทาย เป็นการเล่นสนุกสนานง่ายๆ ที่ช่วยสร้างเสริมความคิด สติปัญญา ไหวพริบ ให้แก่เด็กๆ และยังทำให้เด็กเกิดความรักภาษาไทย เข้าใจร้อยกรองอย่างง่ายๆ เป็นเบื้องต้นไปพร้อมกัน

การเล่นปริศนาคำทายมีอยู่ทุกชาติทุกภาษา นิยมเล่นกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ในเทพนิยายของฮินดูและกรีก มีเรื่องเล่าถึงการเล่นทายปริศนาของเทพเจ้าบางองค์ ในพงศาวดารของชาติต่างๆ มักจะมีเรื่องเล่าถึงการแข่งขันทายปริศนาซึ่งบ้างซึ่งเมืองหรือพนันขันต่อกันถึงแก่ชีวิต ดังตำนานสงครามดัตช์ของไทย พระพรหมทายปริศนาพระขันธกุมาร เต็มพันกันด้วยชีวิต บังเอิญพระขันธกุมารไปฟังเสียงนกอินทรีเฉลยปัญหา กลับมาตอบได้ ทำให้พระพรหมต้องถูกตัดพระเศียรไป

คนโบราณอยากให้ลูกหลานของตนมีความเฉลียวฉลาดมีสติปัญญา จึงมีนิทานทายปัญหาหรือปริศนาให้ขบคิดเพื่อเป็นแนวทางสั่งสอนให้เกิดสติปัญญาอยู่มากมาย เช่นเรื่องพระมโหสถ เมื่อพระมโหสถเสาะหาหญิงเป็นคู่ครองไปพบหญิงงามถูกใจก็ทดสอบสติปัญญาของนาง โดยทำท่ากำมือยื่นออกไปเป็นปริศนาถามว่า นางมีเจ้าของหรือยัง ซึ่งนางเข้าใจ จึงทำมือเป็นปริศนาตอบกลับมาว่านางยังเป็นคนตัวเปล่าอยู่ และเมื่อพระมโหสถถามชื่อนาง นางก็ตอบเป็นปริศนาว่า “สิ่งที่ไม่มีทั้งอดีตปัจจุบันและอนาคต นั่นแหละคือชื่อของฉัน” ซึ่งพระมโหสถก็คิดออกว่า นางชื่อว่า อมร เพราะสิ่งที่ไม่มีทั้งในอดีตปัจจุบันและอนาคตก็คือความไม่ตายนั่นเอง

ในหนังสือนิทานเวตาล มีนิทานที่เวตาลเล่าให้พระวิกรมทิตย์ฟังถึง 25 เรื่อง ล้วนแต่มีปริศนาให้ขบคิดและมีแนวคิดดีๆ อยู่ทั้งสิ้น เช่น ชาย 3 คนมาเลือกนางมธุมาลตีผู้มีความงามเป็นเลิศเป็นภรรยา ขณะที่ยังตัดสินใจไม่ได้ว่าใครควรจะได้นางเป็นภรรยา นั้น นางก็ถูกงูกัดตาย ชายคนหนึ่งเก็บกระดูกนางไว้ คนหนึ่งเก็บแก้วถ่าน และเมื่ออีกคนหนึ่งไปได้ตำราชุบชีวิตมา ก็นำกระดูกและแก้วถ่านของนางมารวมกันชุบนางขึ้นมาใหม่ เกิดปัญหาว่าใครจะได้นางเป็นภรรยา เมื่อคิดแก้ปัญหาในทางตรงว่าใครเหมาะสมที่สุดที่ควรจะได้นางก็คิดยาก แต่ถ้าคิดในมุมกลับตามในเรื่องว่าใครไม่สมควรได้นาง คนที่ชุบชีวิตควรอยู่ในฐานะบิดา คนที่

เก็บกระดูกไว้ควรวอยู่ในฐานะบุตร คนที่เก็บเก้าอี้ถ่านจึงควรได้นางเป็นภรรยา ก็สามารถแก้ปัญหาได้ โดยได้แนวคิดจากนิทานเป็นการเพิ่มพูนสติปัญญา

คุณค่าของปริศนาอะไรเอ่ย

ปริศนาคำทายที่เรียกว่า อะไรเอ่ย ของไทย เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่สนุกสนานและสร้างเสริมปัญญาความคิดพิจารณา นิยมเล่นกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ จดจำสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน การเล่นในสมัยก่อนนิยมเล่นกันตอนเย็นๆ หลังอาหารเย็นหรือตอนหัวค่ำ ผู้ใหญ่จะทายปัญหากับลูกหลานในบ้าน หรือเล่นเวลามีกานที่เด็กๆ มาชุมนุมกัน เช่น ทำบุญบ้าน งานตรุษ สงกรานต์ ถือเป็นการเล่นสนุกอย่างหนึ่ง ส่วนเด็กๆ จะเล่นทายปัญหาตัวเองเวลาอยู่รวมๆ กัน เช่น ตามลานวัดวันทำบุญ ตามศาลา เลี้ยงควายกลางทุ่ง หรือรวมกันอยู่ตามลานบ้านตอนเย็นๆ

ปริศนาคำทายส่วนใหญ่เป็นคำทายที่ผู้ใหญ่ผูกขึ้นจากสภาพแวดล้อม เช่น ดินฟ้าอากาศ พืช สัตว์ สิ่งของเครื่องใช้ ที่อยู่อาศัย งานอาชีพ ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี การเล่นทายอะไรเอ่ย เป็นการเล่นที่ให้ความเพลิดเพลินสนุกสนาน ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน สร้างเสริมสติปัญญา โดยเฉพาะเด็กๆ เป็นการพัฒนาความคิดและให้การศึกษาเรื่องต่างๆ รอบตัว ส่งเสริมความเจริญทางสังคม ให้รู้จักการเข้าหมู่เข้ากลุ่มกับเพื่อนฝูง การยอมรับกติกาของหมู่คณะในสังคม นอกจากนี้ การศึกษาปริศนาคำทาย จะทำให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความคิดความเชื่อ และสภาพต่างๆ ในสังคมของคนไทยสมัยก่อนๆ ได้อีกด้วย เช่น

อะไรเอ่ย นกกดตาแดง น้ำแห้งก็ตาย ? (ตะเกียง)

แสดงให้เห็นว่า คนโบราณใช้ตะเกียงน้ำมันให้แสงสว่างเวลากลางคืน

อะไรเอ่ย นอนคว่ำเห็นลาย นอนหงายเห็นด้าย นอนตะแคงเห็นแดงวิบวิบ ? (เสื้อ ด้ายจาก ตะเกียง)

แสดงถึงว่าคนโบราณ อยู่บ้านนอนเสื้อ บ้านหลังคามุมจาก ใช้ตะเกียงให้แสงสว่าง

อะไรเอ่ย พ่อไม่ได้ตี แม่ไม่ได้ตำ ไปนั่งชายป่า หน้าตาอยู่ ? (คนถ่ายอุจจาระ)

แสดงว่าคนไทยโบราณไม่ทำส้วมในบ้าน แต่ไปนั่งถ่ายตามชายทุ่งชายป่า

อะไรเอ่ย ไ้บ่เดินหน้า ไ้บ่เดินหลัง จับหางชี้ฟุ้ง ? (คนไถนา)

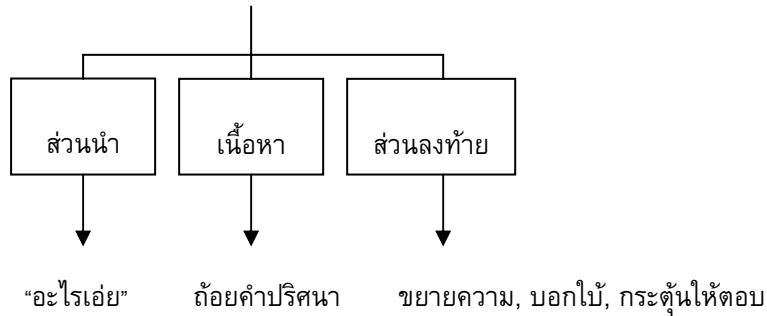
แสดงถึงการทำนาของคนไทยที่ใช้ควายไถนา ควายเดินหน้า คนเดินตามหลังจับหางไถ ไถนาชี้ดินฟุ้งขึ้นมา

ลักษณะโครงสร้างคำทายและการใช้ถ้อยคำ

- โครงสร้าง

ลักษณะของปริศนาอะไรเอ่ย พิจารณาในแง่โครงสร้างของคำทาย จะมี 3 ส่วนคือ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนลงท้าย ส่วนนำนั้นคือคำถามที่ว่า อะไรเอ่ย ตอนขึ้นต้น เพื่อเป็นคำถามนำให้ผู้ตอบได้เตรียมตัวตั้งใจฟังปริศนาเพื่อจะคิดตอบคำถาม ส่วนที่สอง เป็นส่วนเนื้อหาหรือตัวปริศนาซึ่งจะบอกถึงลักษณะของสิ่งของที่ทายโดยเน้นไปที่รูปร่าง ลักษณะพิเศษ ประโยชน์ใช้สอย หรือลักษณะต่างๆ เช่น ขนาด นิสัย สี กลิ่น เสียง หรือกิริยาอาการต่างๆ ของสิ่งที่เป็นตัวปริศนาที่นำมาเป็นคำทาย และส่วนที่สามเป็นส่วนที่จะขยายความ บอกใบ้หรือกระตุ้นให้ตอบ ดังแผนภาพต่อไปนี้

โครงสร้างปริศนาคำทาย

ตัวอย่าง

อะไรเอ่ย สามตีนกันตก วิหคเข้าร่วม ขอนี้ให้ตอบรวม สิ่งนั้นคืออะไร ? (กาดม้หน้าตั้งบนก้อนเส้า)
 อะไรเอ่ย เหล็กแดงแฝงใต้ต้นหญ้า คนทั้งพารา มาหาเหล็กแดง ? (ขมื่น)

ปริศนาดังกล่าวมีส่วนลงท้ายเน้นให้เห็นความสำคัญของคำตอบ คือ ขมื่น ซึ่งเป็นของใช้จำเป็นของคนโบราณ ใช้เป็นทั้งสมุนไพรและเครื่องหอม ในส่วนที่สาม ที่เป็นส่วนขยายความหรือบอกใบ้คำตอบนี้ อาจไม่มีบอกไว้ก็ได้ หรือบางทีกลับไปบอกใบ้ไว้ตอนต้นแทนก็มี เช่น

อะไรเอ่ย ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ เอาซากัดแทนปาก ? (กรรไกร)

อะไรเอ่ย แร้งก็ไม่ใช่แร้ง กาก็ไม่ใช่กา บินมาได้เขา ? (หูกวาง)

บางครั้งถ้อยคำในส่วนที่สามนี้ จะกล่าวเป็นเชิงดูถูกเพื่อกระตุ้นให้คิดทาย เช่น

อะไรเอ่ย ยิบๆ เหมือนไข่มุก ใครไม่มีปัญญาอ่านไม่ออก ? (ตัวหนังสือ)

อะไรเอ่ย หน้าสั้นฟันขาว หางยาวบริสุทธิ์ ใครทายไม่ถูกไม่ใช่ลูกมนุษย์ ? (คันทอง)

จากสองตัวอย่างข้างต้นซึ่งมีส่วนลงท้ายเป็นการกระตุ้นด้วยการพูดดูถูกผู้ทายตั้งไว้ นั้นเป็นที่น่าสนใจว่า เหตุใดจึงหยิบยกเอาเรื่องการอ่านออกเขียนได้ และการเป็นหรือไม่เป็นลูกมนุษย์มาใช้เป็นเครื่องดูหมิ่นดูแคลนผู้ตอบเพื่อเป็นการกระตุ้น หากลองวิเคราะห์หาคำตอบจะอธิบายได้ ดังนี้

ประการแรก เรื่องการอ่านออกเขียนได้ เนื่องจากในสมัยก่อน การจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน น่าจะยังไม่ทั่วถึงเนื่องจากยังไม่มีจัดการศึกษาภาคบังคับเช่นในปัจจุบัน สมัยก่อนคนที่มีโอกาสรู้เรียนเขียนอ่านจึงมีไม่มาก คนที่ได้รับการศึกษาสูงก็จำเพาะอยู่แต่ในคนบางกลุ่มที่มีฐานะหรืออยู่ในตระกูลผู้ร่ำรวยดีหรือเป็นพวกเจ้าขุนมูลนาย ดังนั้น คนที่มีการศึกษาสามารถอ่านออกเขียนได้ในสมัยก่อน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเป็นที่เชิดหน้าชูตาและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ด้วยเหตุนี้ จึงนำเอาประเด็นการอ่านออกอ่านไม่ออก มาเป็นแรงกระตุ้นในการทายปริศนา เพราะหากตอบถูกผู้ตอบก็เสมือนหนึ่งสามารถเอาชนะค่าสบประมาทที่ผู้ทายตั้งไว้ในปริศนาได้นั่นเอง

ประการที่สอง เรื่องการได้มาเกิดเป็นลูกคนหรือลูกมนุษย์ เป็นที่เชื่อกันว่า มนุษย์คือสัตว์ประเสริฐเหนือกว่าสัตว์อื่น ดังนั้น ผู้ที่ได้มาเกิดเป็นลูกมนุษย์จึงถือได้ว่าเป็นสิ่งประเสริฐสุด ไม่เช่นนั้นคงได้ไปเกิดเป็นลูกสัตว์ซึ่งถือเป็นเดรัจฉาน มีนัยทางความหมายก็คือหากผู้ตอบผิดก็จะถูกดูหมิ่นดูแคลนอีกเช่นกัน

นอกจากนี้ บางที่ถ้อยคำในส่วนที่สามนี้อาจเป็นเนื้อความสร้างแรงจูงใจ เร่งเร้าให้ทนายโดยให้รางวัล หรือให้ความหวังในชีวิต เช่นเรื่องคู่ครอง เรื่องแก้วแหวนเงินทอง เป็นต้น
ตัวอย่าง

อะไรเอ่ย ต้นสามเหลี่ยม ไบเทียมดอก ใครทนายออก ได้เมียงาม ? (กก)

อะไรเอ่ย คันเบ็ดเจ็ดท่ง ข้ามคั่งพระยาแมน ใครทนายได้จะให้แหวน ? (รุ่งกินน้ำ)

ลักษณะการใช้ถ้อยคำของปริศนาคำทายส่วนใหญ่มีสัมผัสคล้องจองเป็นร้อยกรองง่าย ๆ ไพเราะน่าฟัง แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ลักษณะแรก เป็นข้อความตอนเดียว มีสัมผัสภายในวรรคหรืออาจเป็นประโยคคำถาม ธรรมดา ลักษณะที่สอง เป็นข้อความสองตอน มีสัมผัสระหว่างวรรคหน้ากับวรรคหลังซึ่งมีมากที่สุด และ ลักษณะที่สาม เป็นข้อความหลายตอนมีสัมผัสต่อเนื่องกัน ปริศนาคำทายที่มีเนื้อความตอนเดียวขึ้น อะไรเอ่ย แล้วมีความเพียงวรรคเดียว เป็นคำถามที่ต้องการคำตอบเดียว เป็นประโยคธรรมดาบ้าง แต่ส่วนมากมีสัมผัสเล่น เสียงเล่นคำภายในวรรค เช่น

อะไรเอ่ย กดหัวท่องปอง ? (สาแทรก)

อะไรเอ่ย คมบางถางหญ้าหน้าถ้ำ ? (มิดโกน)

ลักษณะที่สอง ปริศนาคำทายที่มีเนื้อความสองตอนหรือสองวรรค มีสัมผัสระหว่างวรรคหน้ากับวรรค หลัง โดยจำนวนคำในวรรคใกล้เคียงกันหรือเท่ากัน มีเสียงสัมผัสและจังหวะวรรคไพเราะน่าฟัง คำทายลักษณะนี้ มีมากที่สุด เช่น

อะไรเอ่ย กะโล่ดำ คว้าบนดิน ? (ซี้ควาย)

อะไรเอ่ย แก่แก่เป็นเพื่อนนอน อ่อนอ่อนตัมกิน ? (ไม่ไผ่)

ลักษณะที่สาม ปริศนาคำทายที่มีเนื้อความหลายตอน มีสัมผัสคล้องจองกัน คือเป็นข้อความตั้งแต่ สามวรรคขึ้นไป จะกี่วรรคแล้วแต่จำนวนปัญหาที่ต้องการทาย มีลักษณะเป็นร้อยคือมีสัมผัส คำทำยวรรคหน้าส่ง สัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อไป ต่อเนื่องไปจนจบปัญหาหรือเป็นกลอนกานทั้งง่าย ๆ จำนวนคำในวรรคก็ คำก็ได้ แต่ละวรรคเท่ากันบ้าง มากน้อยกว่ากันบ้าง เช่น

อะไรเอ่ย สุขแคะ สุขขัง สุขคารัง สุขคารู ? (ขนมครก ข้าวหมาก ข้าวเหนียว ข้าวหลาม)

อะไรเอ่ย สุขเหมือนดาว ชาวเหมือนฟ้า ดำเหมือนกา ดำไม่ฟัง? (มะปราง มะไฟ มะเกลือ มะดิน)

ปริศนาคำทายที่ทายกันไปยืดยาวหลายตอนนี้ บางทีก็ถามต่อเนื่องกันไปจนกลายเป็นเรื่องราวหรือ คำพูดโต้ตอบได้ เช่น

อะไรเอ่ย น้ำน้อยปลามาก พญานาคลงกวน สาวน้อยหน้านวล นั่งกวนอยู่ปากถ้ำ ? (คนหุงข้าว- ถือกัณฑ์หนึ่งคนหม้อข้าวอยู่หน้าเตาไฟ)

ลักษณะปริศนาที่เป็นร้อยกรอง มีความหลายวรรคคล้องจองต่อเนื่องกันนี้ บางครั้งเป็นคำคล้องจอง ระหว่างคำทายของคำตอบในวรรคหน้ากับคำในวรรคหลัง คือเฉลยคำตอบก่อน แล้วถามต่อเนื่องกันไปก็มี เช่น

อะไรเอ่ย ไข่ตุตกระดก (ครกกระเดื่อง) ตุตเหลือง (ผึ้ง) ตุตหนึ่ง (หวด) ตุตหวด (กระเทียม) ตุตเหลี่ยม (กระบุง) ตุตตุ่ง (ยาม) ตุตดำ (หม้อ) หน้างอ (จวัก) ตุตจ๊ก (ลูกน้ำ)

คำทายที่ทายต่อเนื่องกันหลายๆ คำถาม เป็นการเพิ่มความสนุกสนานในการทายให้สนุกยิ่งขึ้น และ ถ้อยคำที่คล้องจองต่อเนื่องกันไป ช่วยให้เกิดความไพเราะงดงามของภาษาและจดจำง่าย

- การใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบ

ลักษณะสำคัญของปริศนาคำทายอีกประการหนึ่งคือ การใช้ถ้อยคำเป็นทำนองเปรียบเทียบกับสัตว์ พืช สิ่งของ คน สี และลักษณะต่างๆ เช่น

อะไรเอ๋ย มีหาง มีปาก มีตา กินปลาเป็นอาหาร ? (แห)

อะไรเอ๋ย ไม้อันน้อย คนตั้งร้อย เกาะไม่หัก ? (รังผึ้ง)

ลักษณะการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบในการทายปริศนาที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ใช้ถ้อยคำสองแง่สองมุม เพื่อเพิ่มความสนุกสนาน ฟังกันในแง่สนุกเฮฮา เพราะคำตอบที่เฉลยหรือเรื่องที่น่ามาผูกเป็นปัญหานั้น รู้กันอยู่ว่าเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ใช่เรื่องหายาก และเนื่องจากคนไทยเป็นคนมีอารมณ์ขัน ชอบความสนุกสนาน โดยเฉพาะเรื่องเพศ คำทายชนิดนี้จึงมีเล่นอยู่มาก เช่น

อะไรเอ๋ย กตขยุก ข้างล่างเป็นทุกข์ ข้างบนดีใจ ? (คนสูมปลา)

อะไรเอ๋ย กลมๆ เท่าด้ามพรา ไม่อ้าขาแยงไม่เข้า ? (หางกระเบน)

การใช้ถ้อยคำในการทายอีกประการหนึ่งคือ การใช้ความหมายของคำลวงให้เข้าใจผิด และเล่นเสียง เล่นรูปสระ พยัญชนะ เปลี่ยนความหมายของคำไป รวมทั้งปัญหาเซวที่ทดสอบสติปัญญาของผู้ตอบ เช่น

อะไรเอ๋ย กระอะไรที่ไม่ใช่ของแท้ ? (กระเทียม)

อะไรเอ๋ย กินเมา เป่าดัง ? (เล่าปี่)

การวิเคราะห์ปริศนาคำทายในแง่การเล่นกับความหมายในภาษา มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องซึ่งนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ดังจะกล่าวถึงในส่วนที่สองต่อไป

ส่วนที่สอง “ทฤษฎีเรื่องความหมายระดับคำ”

การศึกษาเรื่องความหมายในภาษา ประเด็นคำถามหลักที่สำคัญอันจะเป็นการเริ่มต้นและเป็นแนวทางให้แก่ผู้สนใจได้ศึกษาเรื่องความหมายในภาษานั้น เห็นจะมีอยู่เพียงไม่กี่ประเด็น เช่น ความหมายในภาษาคืออะไร ความหมายในภาษาเกิดขึ้นได้อย่างไร ความหมายในภาษามีลักษณะอย่างไร ความหมายในภาษามีประเภทใด หรือเราใช้ความหมายในภาษาเพื่อสื่อความในรูปแบบใดบ้าง เป็นต้น แต่สำหรับการวิเคราะห์ปริศนาคำทายในแง่ของการเล่นกับความหมายในภาษานั้น ในบทความนี้คงไม่จำเป็นต้องทำความเข้าใจครบทุกประเด็นตามที่กล่าวมาเพราะอาจกว้างเกินความจำเป็น ฉะนั้นจึงจะขอกล่าวถึงเฉพาะทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและตรงประเด็นของปริศนาคำทายเท่านั้น และเนื่องจากปริศนาคำทายที่พบและนำมาเป็นวัตถุดิบในการวิเคราะห์ส่วนใหญ่เกิดจากการเล่นกับความหมายระดับคำ ดังนั้น หลักการและทฤษฎีที่จะนำมาเสนอต่อไปนี้ จึงเป็นหลักการและทฤษฎีที่มุ่งเน้นไปที่ความหมายระดับคำเป็นสำคัญเช่นกัน

ทฤษฎีเกี่ยวกับความหมายระดับคำ

ญานิสสา บุรณะชัยทวี (2546) กล่าวว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับความหมายระดับคำ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายระดับคำ จำแนกออกได้ 3 ทฤษฎี ดังนี้

1) ทฤษฎีอ้างถึง อธิบายว่า คำย่ออ้างถึงสิ่งต่างๆ เช่น คำว่า “นก” อ้างถึงสัตว์ปีกชนิดหนึ่ง คำว่า “นิภา” เป็นชื่ออ้างถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นต้น ดังนั้น คำจึงมีความหมายได้เพราะคำเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งอื่น คำไม่ได้มีความหมายในตัวเอง แต่ความหมายของคำ เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคำกับสิ่งที่อ้างถึง แต่ทฤษฎีนี้ก็มีปัญหาตามมาว่า แล้วเหตุใดคำหนึ่งจึงอ้างถึงหลายสิ่งได้ เช่นคำว่า “กระผม” ถ้านายสมศักดิ์พูด ย่อมอ้างถึงนายสมศักดิ์ แต่หากนายสมชายพูด ก็อ้างถึงนายสมชาย แสดงว่าคำว่า “กระผม” ไม่ได้อ้างถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่อ้างถึงผู้พูด ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ สิ่งเดียวกันอาจมีคำเรียกได้หลายอย่าง เช่นคำว่า “สมัคร สุนทรเวช” และ “นายกรัฐมนตรี” นั้น อ้างถึงบุคคลเดียวกันในขณะหนึ่ง แต่มีความหมาย

ต่างกัน นอกจากนี้ ยังมีคำบางคำ เช่นคำว่า “ก็” ในภาษาไทย หรือคำว่า “to” ในภาษาอังกฤษ ที่มีได้อ้างถึงสิ่งใด ๆ

2) ทฤษฎีความคิด อธิบายว่า คำมีความหมายได้ก็เพราะ คำใช้แทนความรู้สึกนึกคิด คำจึงเป็นตัวแทนความคิด นั่นก็แปลว่า มนุษย์เราสามารถคิดได้โดยไม่ต้องใช้ภาษา ภาษาจะไม่มีค่าเป็นเลยถ้ามนุษย์ไม่ต้องการสื่อความรู้สึกนึกคิดออกมา แต่ทฤษฎีนี้ก็ยังมีปัญหาคล้ายทฤษฎีแรกคือ คำบางคำเช่นคำว่า “ก็” หรือ “to” ไม่อาจอธิบายได้ว่าใช้แทนความคิดอะไร นอกจากนี้ปัญหาก็สำคัญกว่าก็คือ การคิดของมนุษย์นั้นไม่สามารถจะกระทำได้เลยหากปราศจากภาษา เช่นการนึกถึงความคิดที่ว่า “ใดใดในโลกล้วนอนิจจัง” โดยไม่เกี่ยวข้องกับภาษานั้นย่อมทำไม่ได้ เพราะคำเช่น “ใดใด” หรือ “อนิจจัง” ไม่สามารถคิดแทนด้วยภาพได้

3) ทฤษฎีพฤติกรรม อธิบายว่า ความหมายของคำเกิดจากประสบการณ์ เกิดจากสภาพที่มีสิ่งกระตุ้นและมีปฏิกิริยาโต้ตอบ เช่น แม่ชี้ให้ลูกดูปลา แล้วพูดซ้ำ ๆ ว่า “ปลา ๆ ๆ” ลูกก็จะเกิดความเชื่อมโยงระหว่างคำว่า ปลา กับสิ่งที่แม่ชี้ให้ดู ทฤษฎีนี้ใช้อธิบายสิ่งที่ป็นรูปธรรมได้ดี แต่ประสบปัญหาในการอธิบายความหมายของคำที่เป็นนามธรรม เช่นคำว่า ปรากฏการณ์ ความสำเร็จ ฯลฯ เช่นเดียวกับทฤษฎีอ้างอิง

ดังนั้น หากจะต้องสรุปว่าแท้ที่จริงแล้วความหมายของคำเกิดขึ้นได้อย่างไร ก็พอจะสรุปได้ว่าความหมายของคำน่าจะเกิดจากทฤษฎีดังที่กล่าวมาทั้งสามทฤษฎีข้างต้นผนวกกับทฤษฎีที่ว่าด้วยการกำหนดขึ้นและตกลงใช้ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งอยู่ในสังคมเดียวกันนั่นเอง

ความหมายสองลักษณะ

ความหมายสองลักษณะคืออะไร เกี่ยวข้องอย่างไรกับทฤษฎีเรื่องความหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ คงต้องทำความเข้าใจเรื่องนิยามของคำว่าความหมาย ซึ่งมี 3 ชนิดคือ นิยามแรก ความหมายคือคุณสมบัติประจำรูปต่างๆ ที่มีในภาษา เป็นคุณสมบัติทางอรรถศาสตร์เพื่อแยกออกจากคุณสมบัติทางเสียงและทางไวยากรณ์ นิยามที่สอง ความหมายคือสารที่ผู้พูดเจตนาหรือตั้งใจสื่อไปยังผู้ฟัง และนิยามที่สามความหมายคือสารที่ผู้ฟังรับหรือตีความได้จากการฟังหรืออ่านสิ่งที่ผู้พูดสื่อมา หากพิจารณาให้ถี่ถ้วนนิยามทั้งสามนั้นสามารถจำแนกได้ใหม่ออกเป็นสองลักษณะนั่นคือ ความหมายประจำรูปและความหมายในบริบท

ความหมายประจำรูป คือความหมายซึ่งเป็นคุณสมบัติประจำในรูปภาษา ไม่เกี่ยวข้องกับปัจจัยว่าผู้พูดหรือผู้ฟังเป็นใครหรือกำหนดความหมายของสิ่งที่กล่าวมาอย่างไร ความหมายประจำรูปในคำ แบ่งได้ 2 ชนิด คือ ความหมายตรงและความหมายแฝง

ก) ความหมายตรง (Denotation หรือ Conceptual meaning) หมายถึง ความหมายที่ระบุถึงลักษณะที่ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งที่หนึ่ง ความหมายตรงจะแสดงหมวดหมู่พร้อมทั้งรายละเอียดอื่นๆ เช่น วัตถุประสงค์ ส่วนประกอบ รูปร่าง หน้าที การทำงาน ฯลฯ ของสิ่งที่คำคำนั้นกล่าวถึง เช่นรูปคำ “หมวก” มีความหมายว่า เครื่องสวมศีรษะมีรูปร่างต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องประดับหรือกันแดดกันฝน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542) ความหมายตรง จะเป็นคำตอบของคำถามว่า “สิ่งนั้นคืออะไร” เช่นถ้าถามว่า “เรือคืออะไร” คำตอบก็คือ “เรือคือยานพาหนะที่ใช้สัญจรไปมาในน้ำ มักทำด้วยวัสดุไม้ทั้งต้นหรือนำกระดานสังกะสี เหล็ก เป็นต้น มาประกอบกันเข้า” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542) โดยทั่วไปคำจำกัดความของคำในพจนานุกรม มักจะให้ความหมายตรงของรูปภาษาเป็นหลัก

นอกจากนี้ คำคำหนึ่งอาจมีความหมายตรงได้หลายความหมาย เช่นรูปคำ “ติด” อาจหมายถึง

- (1) “อาการที่ข้งอยู่” เช่น ติดอยู่ในโลก ติดอยู่ในกิเลส
- (2) “ประดับ” เช่น ติดเหรียญ ติดตรา เอาดอกไม้ติดผม
- (3) “แนบอยู่” เช่น เนื้อติดมัน เนื้อติดกระดูก
- (4) “ทำให้เกิดข้งอยู่หรือข้งอยู่จนไม่อาจให้เคลื่อนไปได้” เช่น ติดขบวนแห่ ติดไฟแดง ติดฝน

- (5) “ชอบอย่างขาดไม่ได้” เช่น ติดบุหรี ติดผืน
  - (6) “อาศัยไปด้วยหรือมาด้วย” เช่น ติดรถไปด้วย
  - (7) “ผนึก” เช่น ติดแสดมบี้ ติดประกาศ ติดกาว
  - (8) “จุด” เช่น ติดไฟ ติดตะเกียง ติดเตาฟู่
  - (9) “ต่อเนื่องอย่างใกล้ชิด” เช่น ห้องติดกัน
  - (10) “ได้รับเชื้อโรค” เช่น ติดหิด
  - (11) “คงอยู่หรือทำให้คงอยู่” เช่น สีสติดเสื่อ เสื่อติดสี
  - (12) “ไม่ร่วง ไม่หลุด” (ใช้แก่ผลไม้) เช่น มะม่วงปิ่นนี้ติดมาก
  - (13) “อยู่ในที่คุมขัง” เช่น ติดคุก ติดตะราง
  - (14) “คล้าย ใกล้ข้าง” เช่น หน้าตาติดไปทางพ่อ
  - (15) “มีหนี้สินติดค้างกันอยู่” เช่น ติดเงิน
- (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542)

ข) ความหมายแฝง (Connotation หรือ Connotative meaning) หมายถึงความหมายที่นอกเหนือจากความหมายตรงของรูปภาษา เป็นความหมายที่ระบุทัศนคติ อารมณ์ ความรู้สึก ที่ผู้ใช้ภาษามีต่อคำหรือวลีนั้นๆ ซึ่งมักสัมพันธ์กับปัจจัยทางวัฒนธรรมและพื้นฐานทางสังคม ตัวอย่างคำว่า “เท้า” ความหมายแฝงของคนในสังคมไทยถือว่า เท้า เป็นของต่ำ การยกเท้าให้กัน การใช้เท้าชี้ ถือเป็นกิริยามารยาทที่ไม่สุภาพไม่ได้รับการยอมรับในสังคมไทย ในทางตรงกันข้าม คำว่า “ศีรษะ” ความหมายแฝงของคนไทยถือว่าเป็นของสูง ดังนั้นจึงมักห้ามเล่นตบศีรษะ ผลักศีรษะกัน ห้ามก้มศีรษะลอดใต้ผ้าถุง สำหรับผู้ใหญ่กับเด็กผู้ใหญ่สามารถลูบศีรษะเด็กได้เพื่อแสดงความเอ็นดู แต่เด็กไม่อาจลูบศีรษะผู้ใหญ่ได้เพราะถือเป็นการไม่สมควรแสดงถึงกิริยามารยาทไม่งาม ขาดซึ่งความเคารพยำเกรง

ความหมายในปริบท คือ ความหมายที่มีเจตนาของผู้พูดและความเข้าใจของผู้ฟังเข้ามาเป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง ความหมายในปริบทของคำ มี 2 ชนิดคือ ความหมายอุปมาและความหมายชวนคะเน

ก) ความหมายอุปมา (connotational meaning) คือความหมายใหม่ของคำใดคำหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการนำเอาลักษณะเด่นของสิ่งที่ใช้เรียกด้วยคำคำนั้นมาใช้เป็นความหมาย เช่นคำว่า ท้าวบาลีสวราช ซึ่งเป็นชื่อเรียกตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์ ตัวละครนี้เป็นที่รู้จักกันในหมู่ผู้รู้เรื่องรามเกียรติ์ว่าเป็นผู้ตัดสินกรณีพิพาทระหว่างพระรามและทศกัณฐ์ ดังนั้นคำว่า ท้าวบาลีสวราช จะเกิดความหมายใหม่ขึ้น หมายถึง ผู้ทำหน้าที่เป็นตราการตัดสินในกรณีพิพาทและขัดแย้งระหว่างบุคคล ความหมายใหม่คือ ความหมายอุปมา ดังนั้นคำว่า ท้าวบาลีสวราช ก็จะมี ความหมายประจำรูปตรงๆ ว่า “ตัวละครหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์” และมีความหมายอุปมาว่า “ตราการในกรณีพิพาท”

ข) ความหมายชวนคะเน คือความหมายของคำคำหนึ่ง ซึ่งเรานึกถึงเมื่อเราได้ยินหรือได้เห็นคำอีกคำหนึ่ง ความหมายชวนคะเนในภาษาไทย ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ ความหมายชวนคะเนที่เกิดในคำพ้องเสียงและความหมายชวนคะเนที่เกิดเพราะการผวนคำ

ความหมายชวนคะเนที่เกิดในคำพ้องเสียง เกิดได้เพราะคำพ้องเสียงที่มีความหมายต่างกัน เช่นคำว่า ระกำ ที่เป็นชื่อผลไม้ชนิดหนึ่ง จะมีความหมายชวนคะเนไปถึงความหมายของคำว่า ระกำ ที่แปลว่า ความทุกข์ ความเจ็บปวด บางครั้งความหมายชวนคะเนอาจจะเกิดกับคำที่ไม่ใช่คำพ้องเสียงแต่มีเสียงใกล้เคียงกัน เช่นคำว่า ล้นทม ที่ชวนให้คิดไปถึงคำว่า ระทม จนเป็นสาเหตุของความเชื่อที่ว่าไม่ควรปลูกต้นล้นทมไว้ในบริเวณบ้าน ปัจจุบันถึงกลับเปลี่ยนชื่อไม้ชนิดนี้ไปเป็น “ลีลาวดี” เพื่อความหมายที่ฟังดูดีกว่าเดิม

ความหมายชวนคะเนซึ่งเกิดจากการผวนคำ เกิดจากประเพณีการเล่นในภาษา ซึ่งนำคำที่มีหลายพยางค์มาสลับที่เสียงต่างๆ ในคำเสียใหม่โดยเก็บพยัญชนะต้นของพยางค์แต่ละพยางค์ไว้ แต่สลับส่วนที่เหลือของพยางค์เสีย เช่น ดีได้ เป็น ได้ดี จบแล้ว เป็น แจ้วหลบ คำบางคำเมื่อผวนแล้วจะเกิดเป็นคำหยาบโลน ดังนั้นเมื่อได้ยินคำเหล่านี้ ผู้ฟังบางคนก็อาจจะนึกไปถึงความหมายของคำผวนที่มาจากคำนั้น ทำให้เกิดเป็นมารยาทในภาษาที่จะเลี่ยงคำซึ่งผวนแล้วเกิดคำหยาบไม่สุภาพขึ้นได้

การจัดกลุ่มของคำตามความหมาย

การพิจารณาเรื่องความหมายของคำวิธีหนึ่งที่จะทำให้เราเห็นความสัมพันธ์ของคำต่างๆ ในภาษาได้นั้น ก็คือการจัดกลุ่มของคำ ดังนั้น หากเรานำความหมายพื้นฐานของคำมาพิจารณา จะพบว่า คำต่างๆ ที่มีในภาษานั้น มีความหมายเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในลักษณะต่างๆ อาทิ คำบางคำมีความหมายพ้องกัน บางคำมีความหมายตรงข้ามกัน หรือคำบางคำมีความหมายกว้าง คำบางคำมีความหมายแคบ ดังนั้น ถ้าเรายึดความคล้ายคลึงและความแตกต่างของความหมายเป็นเกณฑ์ เราก็จะสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของคำในแบบต่างๆ ได้

คำในภาษามีความหมายสัมพันธ์กันใน 6 ลักษณะ ดังนี้

1) คำพ้องความหมาย (synonyms) คือคำที่มีรูปต่างกันแต่มีความหมายพ้องกัน พาล์มเมอร์ (1976) กล่าวว่า แม้คำพ้องความหมายจะใช้อ้างอิงถึงสิ่งเดียวกันได้ แต่คำเหล่านี้ก็มักจะมี ความแตกต่างปลีกย่อยอยู่นั่นเอง ความแตกต่างปลีกย่อยนี้ ได้แก่ การเป็นคำในภาษาย่อยที่ต่างกัน เช่นคำว่า อร่อย (กรุงเทพฯ) กับ แซบ (อีสาน) การเป็นคำในระดับภาษาต่างกัน เช่นคำว่า พัง กับ ล้มเหลว การให้ความหมายเชิงอารมณ์ต่างกัน เช่นคำว่า อวด กับ โหม้ การเกิดคู่กับคำที่ต่างกัน เช่นคำที่มีความหมายว่า มากหรือจัด เช่นคำว่า เจียบ กับ ปรี๊ด (ในความว่า หวานเจียบ, สูงปรี๊ด)

2) คำแย้งความหมาย (antonyms) คือคำที่มีความหมายตรงข้ามหรือแย้งกัน มี 4 ชนิด ชนิดแรก คำแย้งความหมายตรงข้าม คือคำที่มีความหมายตรงข้ามกันในเชิงที่ คำหนึ่งจะมีความหมายว่า มากกว่า หรือน้อยกว่า แนวกำหนด (norm) ในใจของผู้พูด เช่น ลึก-ตื้น สูง-เตี้ย ฯลฯ ชนิดที่สอง คำแย้งความหมายแยกแยะ คือคำที่มีความหมายตรงข้ามซึ่งไม่มีความก้าวร้าวด้านความหมายกันเลย กล่าวคือถ้ามีความหมายอย่างหนึ่ง ก็จะเป็นอีกอย่างหนึ่งไม่ได้เด็ดขาด เช่น แพ้-ชนะ เป็น-ตาย ฯลฯ ชนิดที่สาม คำแย้งความหมายเกี่ยวเนื่อง คือคำที่มีความหมายตรงข้ามแต่เกี่ยวข้องกัน เช่น ครู-นักเรียน เจ้านาย-ลูกน้อง ฯลฯ ชนิดที่สี่ คำแย้งความหมายคู่กัน คือคำแย้งความหมายตรงข้ามที่ชวนให้นึกถึงกัน เพราะบอกความแตกต่างที่คู่กันไป เช่น ไป-มา ขึ้น-ลง ฯลฯ

3) คำพ้องรูป (homonyms) คือคำที่มีรูปเหมือนกันแต่ความหมายแตกต่างกัน อาจถือได้ว่า คำพ้องรูป เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นเหตุบังเอิญในภาษา การมีรูปเหมือนกันอาจจะเหมือนกันเฉพาะเสียง เรียกว่า “คำพ้องเสียง”(homophones) เท่านั้นก็ได้ เช่น สระ(สะ) กับ สระ (สะ-หฺระ) ลี กับ ศรี ฯลฯ

4) คำหลายหน้าที่ (polysemes) คือคำคำเดียวกันที่มีความหมายแก่น*เอื้อให้นำไปใช้ทำหน้าที่ทางไวยากรณ์ได้หลายอย่าง เช่นคำว่า “ที่” ในประโยคว่า “เขามีที่ดินหลายแห่ง” (ที่ เป็นคำนาม) “เขานั่งทำงานที่บ้าน” (ที่ เป็นคำบุพบท) หรือ “ขอน้ำซาสักสองที่” (ที่ เป็นคำลักษณนาม)

---

* ความหมายแก่น คือลักษณะร่วมทางความหมาย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในความหมายของคำที่เป็นตัวกำหนดว่า คำนี้จะนำไปใช้เรียกสิ่งใด สิ่งนั้นจะต้องมีคุณสมบัติตามความหมายแก่น เช่น สิ่งที่จะเรียกได้ด้วยคำว่า หน้า จะต้องมียุคสมบัติตามความหมายแก่นของคำว่า หน้า ด้วย

5) คำลูกกลุ่ม (hoponyms) และคำจ่ากลุ่ม (superordinate) “คำลูกกลุ่ม” มีความหมายถึงสิ่งต่างๆ ซึ่งมีคุณสมบัติบางประการร่วมกันจนทำให้จัดเป็นกลุ่มเดียวกันได้ คุณสมบัติร่วมกันจะไปปรากฏอยู่ในความหมายของคำซึ่งเป็นคำจ่ากลุ่ม เช่น คำจ่ากลุ่ม “เครื่องเขียน” ครอบคลุมคำลูกกลุ่ม “ดินสอ ยางลบ ไม้บรรทัด ฯลฯ”

6) คำเกิดคู่กัน (collocatives) คือคำที่มีความหมายพ้องกัน แต่มีที่ใช้ไม่เหมือนกัน การเกิดคู่กัน คือเงื่อนไขของภาษาที่กำหนดว่า คำพ้องความหมายคำใดจะใช้คู่กับคำใดได้บ้าง เช่น สวย ต้องใช้คู่กับผู้หญิงหล่อ ต้องใช้คู่กับผู้ชาย

ความสัมพันธ์ทางความหมายของคำที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พบในปริศนาคำทายเพียงบางลักษณะเท่านั้น แต่เพื่อให้ได้เห็นภาพรวม จึงได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางความหมายของคำไว้จนครบทุกลักษณะ และทั้งหมดในส่วนนี้ก็คือ หลักทฤษฎีว่าด้วยความรู้เรื่องความหมายในระดับคำ ซึ่งจะนำไปใช้เป็นพื้นฐานการวิเคราะห์การเล่นกับคำและความหมายของคำที่ปรากฏในปริศนาคำทาย ในส่วนที่สามต่อไป

ส่วนที่ 3 “บทวิเคราะห์การเล่นกับคำและความหมายของคำในปริศนาคำทาย”

ก่อนที่จะได้อ่านบทวิเคราะห์การเล่นกับคำและความหมายของคำซึ่งปรากฏเป็นเนื้อหาหลักในส่วนนี้จะขอชี้แจงถึงที่มาของข้อมูลที่น่ามาใช้เป็นวัตถุดิบในการวิเคราะห์ให้เข้าใจเสียก่อนว่า ข้อมูลปริศนาคำทายที่จะปรากฏในส่วนการวิเคราะห์นี้ นำมาจากหนังสือ “ปริศนาคำทาย” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ประเทือง คล้ายสุบรรณ เป็นหลัก โดยเลือกหยิบมาเฉพาะปริศนาคำทายซึ่งเป็นของดั้งเดิมไม่รวมถึงส่วนอื่นๆ อันได้แก่ คำทายที่สร้างขึ้นใหม่ ภาพปริศนา อักษรเลข ลายแทง ภาพปริศนาธรรม ฆะหมี่ โจ๊ก และปริศนาคำโคลงและร้อยแก้วในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มเดียวกัน เมื่อเป็นที่เข้าใจตามนี้แล้ว ก็จะขอเข้าประเด็นบทวิเคราะห์ปริศนาคำทาย : การเล่นกับความหมายในภาษา ดังต่อไปนี้

การสำรวจข้อมูลปริศนาคำทายจากจำนวนประมาณ 300 ปริศนา ซึ่งนำมาจากหนังสือ “ปริศนาคำทาย” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ประเทือง คล้ายสุบรรณ พบว่า กลวิธีการเล่นกับคำและความหมายของคำ โดยสร้างเป็นถ้อยคำปริศนาเพื่อถามอันจะนำไปสู่การไขความคำตอบนั้น เป็นเรื่องของการเล่นกับความหมายของคำในสองลักษณะ คือความหมายประจํารูปและความหมายในปริบท ตามที่ได้กล่าวไว้ในส่วนที่สอง ดังนั้น เพื่อให้การจัดเรียงเรียงเนื้อหาเป็นไปอย่างมีระบบ ในที่นี้จึงจะจำแนกเนื้อหาการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนคือ หนึ่ง ปริศนาคำทายที่เล่นกับความหมายประจํารูปของคำ และสอง ปริศนาคำทายที่เล่นกับความหมายในปริบทของคำ

1. ปริศนาคำทายที่เล่นกับความหมายประจํารูปของคำ

ทฤษฎีกล่าวไว้ว่า ความหมายประจํารูปของคำ มี 2 ชนิดคือ ความหมายโดยตรงและความหมายแฝง แต่สำหรับความหมายประจํารูปของคำที่พบว่านำมาเล่นในปริศนาคำทายนั้น พบเพียงความหมายโดยตรงชนิดเดียว คือการตั้งปริศนาถามโดยยึดความหมายตามตัวอักษรซึ่งประจําอยู่ในรูปภาษาเป็นหลัก และเป็นความหมายที่พบได้ในพจนานุกรมหรือเป็นที่รู้และเข้าใจของคนทั่วไป หากจะอธิบายเชื่อมโยงกับทฤษฎีเรื่องความหมายประจํารูปของคำแล้ว ความหมายตามพจนานุกรมที่ปริศนาคำทายกลุ่มนี้นำมาใช้ตั้งเป็นปริศนาคำถามก็คือ *ความหมายหลัก** ของคำนั่นเอง

-----
*ความหมายหลัก คือความหมายของคำที่ตรงตามความหมายแก่น ดูความหมายแก่นเพิ่มเติมที่เชิงอรรถหน้า .....

การเล่นกับความหมายโดยตรงที่พบ มีลักษณะต่างๆ ดังจะแสดงให้เห็นพร้อมยกตัวอย่างประกอบ ซึ่งบางลักษณะอาจพบหลายตัวอย่าง แต่บางลักษณะพบเพียงไม่กี่ตัวอย่างหรือพบเพียงตัวอย่างเดียวก็มี อย่างไรก็ตามแม้ตัวอย่างที่พบเพียงหนึ่งเดียว ก็มีได้ละเอียดที่จะหยิบยกขึ้นมากล่าวไว้ด้วย เพื่อให้ได้เห็นความหมายหลายหลาย ดังต่อไปนี้

1) การเล่นกับความหมายตรงของคำ ได้แก่ปริศนาคำทายที่ระบุถึงลักษณะที่ประกอบกันขึ้นเป็น สิ่งๆ นั้น อาทิ รูปร่างลักษณะ ประโยชน์ใช้สอย คุณลักษณะหรือคุณสมบัติ รวมถึงพฤติกรรมหรือกิริยาอาการ ที่สื่อความแบบตรงไปตรงมา อาจมีสัมผัสคล้องจอง ความหมายที่นำมาตั้งเป็นคำทายนี้ ส่วนใหญ่เลือกหยิบ ความหมายเพียงบางส่วนหรือบางลักษณะ ไม่ได้นำความหมายทั้งหมดมาบรรจุไว้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการลงให้ผู้ตอบ คิดไปถึงสิ่งอื่นๆ ได้อีก ปริศนาคำทายที่เล่นกับความหมายตรงของคำโดยระบุถึงลักษณะที่ประกอบกันขึ้นเป็น สิ่งๆ หนึ่ง มีดังนี้

ก. ระบุรูปร่างลักษณะ เช่น

อะไรเอ๋ย ลูกมันเหลืองๆ มีเฟืองรอบตัว ? (มะเฟือง)

อะไรเอ๋ย มีสองขา สิบหู ? (ปืนโต)

อะไรเอ๋ย ไสยาวกว่าตัว บนหัวจุดไฟ? (เทียนไข)

ข. ระบุประโยชน์ใช้สอย เช่น

อะไรเอ๋ย ลูกใช้ใส่แกง ใบแปลงเป็นไม้กวาด ? (มะพร้าว)

อะไรเอ๋ย เนื้อกินได้ ไข่กินดี ชั้นอีกที่ตอนตื่นนอน ? (ไก่)

อะไรเอ๋ย ตัดโคนทอนปลาย ใส่ข้าวเผากิน ? (กระบอกข้าวหลาม)

ค. ระบุคุณสมบัติหรือคุณลักษณะ เช่น

อะไรเอ๋ย ขึ้นน้ำตาเหลือก ไข่เห็งอกหายใจ ? (ปลา)

อะไรเอ๋ย เกิดเพราะไฟ สลายเพราะลม? (ควันไฟ)

อะไรเอ๋ย เข้าไปในครัว เขามีตดตหัว น้ำตาไหลพราก? (หัวหอม)

ง. ระบุพฤติกรรม เช่น

อะไรเอ๋ย กลางคืนหัวตั้ง กลางวันหัวตก ? (ค่างคาว)

อะไรเอ๋ย ชอบมากับฝน อยู่ข้างบนร้องเสียงดัง ? (ฟ้าร้อง)

อะไรเอ๋ย เปิดจุก ใส่ฉับ ปิดปั๊บ เดินปุบ? (พระบิณฑบาต)

จ. ระบุกิริยาอาการ เช่น

อะไรเอ๋ย กางขาตาเดียว ปากเปี้ยว นิ้วกระดิก? (คนยิงปืน)

2) การเล่นกับความหมายของคำแปลศัพท์ ได้แก่ปริศนาคำทายที่นำคำแปลศัพท์ของคำเฉลยมาตั้ง เป็นปริศนากาม เช่น

อะไรเอ๋ย วัดอะไรน้ำท่วมไม่ถึง ? (วัดดอน)

อะไรเอ๋ย นกอะไรขังไม่อยู่ ? (นกออก)

อะไรเอ๋ย มะอะไรไม่เคยเย็น ? (มะไฟ)

3) การเล่นกับความหมายของคำแย้ง ได้แก่ปริศนาคำทายที่ตั้งคำถามเชิงปฏิเสธความหมายของคำ คำหนึ่ง โดยคำตอบจะเป็นคำที่มีส่วนประกอบเป็นคำแย้งความหมายกับคำที่ปรากฏในคำถาม เช่น

อะไรเอ๋ย กระจอะไรที่ไม่ใช่ของแท้ ? (กระจเทียม)

อะไรเอ๋ย แกงอะไร ไม่เคยเย็น ? (แกงร้อน)

อะไรเอ๋ย น้ำอะไร ไม่เคยตก ? (น้ำค้าง)

4) การเล่นกับความหมายอันเนื่องกับไวยากรณ์ มี 2 ลักษณะคือ ความหมายที่เกิดจากการเขียนสะกดคำ และความหมายที่เกิดจากการเว้นวรรคตอน

ก. การเล่นกับความหมายอันเนื่องกับการสะกดคำ ได้แก่ปริศนาคำทายที่สร้างปริศนาถามโดยใช้ปริบทที่ชวนให้คนฟังเข้าใจเนื้อความเป็นแบบหนึ่ง แล้วเฉลยคำตอบที่ไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อความที่ถาม แต่เกี่ยวข้องกับเรื่องการสะกดคำ เช่น

อะไรเอ๋ย งูสองตัวมาเจอกันจะเกิดอะไรขึ้น? (งง)

อะไรเอ๋ย ปิดหน้าเห็นนม ปิดหลังเห็นขน ? (ขนม)

อะไรเอ๋ย สามตัวรวมกันชอบกินไม้ ลบตัวกลางออกไปชอบกินน้ำตาล? (มอด , มด)

ข. การเล่นกับความหมายอันเนื่องกับการเว้นวรรคตอน ได้แก่ปริศนาคำทายที่เล่นกับจังหวะการอ่าน กล่าวคือ คำบางคำถ้าอ่านติดกันเป็นคำเดียวกันเช่นคำประสมหรือคำซ้อน จะให้ความหมายอย่างหนึ่ง แต่หากอ่านแยกคำก็จะให้ความหมายอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้นคำถามในข้อความเดียวกัน หากอ่านเว้นวรรคต่างกัน คำตอบย่อมแตกต่างกันไป และในการนำมาเล่นทายนั้น ผู้ถามก็มักจะมีลูกเล่นในการถามเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเป็นอย่างหนึ่ง แล้วเฉลยคำตอบให้เป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่น

อะไรเอ๋ย คนสวมแว่นตาเกี่ยวกับอะไร? (หู)

ปริศนานี้ หากอ่านว่า “คนสวมแว่นตา/เกี่ยวกับอะไร?” น่าจะตอบว่า เกี่ยวกับสายตา เช่น สั้นหรือยาว แต่หากอ่านว่า “คนสวมแว่นตา/เกี่ยว/กับอะไร?” จึงจะตอบว่า หู

อะไรเอ๋ย คนขยับหนังตาเฉย อยากรู้ว่าคนนั่งหลังคนขยับชื่ออะไร? (เฉย)

ปริศนานี้ หากอ่านว่า “คนขยับ/หนัง/ตา/เฉย?” จะตีความได้ว่า คนขยับรถคนนั่งทำหน้าที่ไม่รู้ไม่ชี้ แต่หากอ่านว่า “คนขยับหนัง/ตา/เฉย ?” ก็สามารถตีความได้ว่า คนขยับรถนั่งด้านหน้า ตาเฉยนั่งด้านหลัง

อันที่จริง การจัดแบ่งลักษณะการเล่นกับความหมายโดยตรงของปริศนาคำทายออกเป็น 4 ลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้น ยังไม่นับว่าครอบคลุมข้อมูลทั้งหมดทีเดียว เพราะยังมีปริศนาคำทายอีกลักษณะหนึ่งที่ยังไม่ได้กล่าวถึงและไม่สามารถจัดไว้เป็นลักษณะหนึ่งในสี่ลักษณะ เนื่องจากไม่ได้เกิดจากการเล่นกับความหมายของคำ แต่มีความน่าสนใจซึ่งไม่อาจมองข้ามไปได้ นั่นคือปริศนาคำทายซึ่งเล่นกับการเปล่งเสียงคำ โดยจับลักษณะปากเมื่อเปล่งเสียงมาตั้งเป็นปริศนาถาม ได้แก่

อะไรเอ๋ย ปลาอะไรปากเล็กที่สุด? (ปลาบู่) เวลาเปล่งเสียง บู่ ต้องห่อปากให้เล็ก ๆ

อะไรเอ๋ย ปลาอะไรปากใหญ่ที่สุด ? (ปลาร้า) เวลาเปล่งเสียง ร้า ต้องเปิดปากกว้าง ๆ

ทั้งหมดคือปริศนาคำทายที่เล่นกับความหมายโดยตรง ซึ่งเป็นความหมายประจำรูปของคำ ส่วนต่อไปจะกล่าวถึงปริศนาคำทายที่เล่นกับความหมายในปริบทของคำ

2. ปริศนาคำทายที่เล่นกับความหมายในปริบทของคำ

การเล่นกับความหมายในปริบทของคำที่ปรากฏในปริศนาคำทาย พบทั้ง 2 ชนิดคือ ความหมายอุปมาและความหมายชวนคะเน

1) การเล่นกับความหมายอุปมา ได้แก่ปริศนาคำทายที่อธิบายถึงความหมายของสิ่งที่เป็นคำตอบ โดยกล่าวเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ คน ตัวละครในวรรณคดี สัตว์ พืช และสิ่งของ ดังนี้

ก. เปรียบเทียบกับคน เช่น

อะไรเอ๋ย เกิดมาน่าเวทนา มีदारอบตัว? (สับประรด)

อะไรเอ๋ย เจ้าสาวอยู่ในเรือนหนาม ไม่งามก็หอม? (ทุเรียน)

อะไรเอ๋ย พอสาวอยู่กับแม่ พอแก่ตามผัว? (หม่าเจ้าชู)

- ข. เปรียบเทียบกับตัวละครในวรรณคดี เช่น
 อะไรเอ่ย ขงเบ้งอยู่กลางเวหา วางแผนไปแปดทิศ ? (แมงมุม)
 อะไรเอ่ย พระรามลงสรง ? (ลอดช่องน้ำกะทิ)
 อะไรเอ่ย มะลิลอยฟ้า จรกาลงสรง ? (ข้าวเหนียวถั่วดำ)
- ค. เปรียบเทียบกับสัตว์ เช่น
 อะไรเอ่ย ดำเหมือนกา ทั่วทุกเคหาไซ้ไซ้ไย ? (ถ่าน)
 อะไรเอ่ย ตัวอเหมือนกุง ฝุ่นฟุ้งน้ำตาไหล ? (หลอดยานัตถ์)
 อะไรเอ่ย ขาวเหมือนนกยาง มีแต่รังไม่มีไข่ ? (งอบ)
- ง. เปรียบเทียบกับพืช เช่น
 อะไรเอ่ย มีเส้นสายคล้ายสายบัว ผู้คนกลัวอย่างยิ่ง ? (คูก)
 อะไรเอ่ย ไม้พันกอ หาช้อไม่พบ ? (ผม)
 อะไรเอ่ย ไม้คันทลาว ชัดเข้าป่าอ้อย คนตั้งร้อยหาไม่เห็น ? (เข็มเย็บผ้า)
- จ. เปรียบเทียบกับสิ่งของ เช่น
 อะไรเอ่ย กะโลดำ คว่าบนดิน ? (ขี้ควาย)
 อะไรเอ่ย กำแพงสามชั้น กั้นน้ำไม่อยู่ ? (มะพร้าว)
 อะไรเอ่ย เรือนบันหยง ทาสีเขียว นอนคนเดียว กางมุ้งขาว ? (น้อยหน้า)

2) การเล่นกับความหมายชวนคะเน มี 2 ลักษณะคือ ความหมายชวนคะเนอันเนื่องจากการที่คำ มีเสียงคล้ายกัน และ ความหมายชวนคะเนอันเนื่องจากการพวนคำ

ก. ความหมายชวนคะเนอันเนื่องมาจากเสียงของคำคล้ายกัน ได้แก่ปริศนาที่เล่นกับความหมายของคำ ที่มีเสียงใกล้เคียงกัน เมื่อได้ยินเสียงของคำหนึ่ง จึงทำให้นักโยงไปถึงคำอีกคำหนึ่งได้ แม้ความหมายจะแตกต่างกันก็ตาม เช่น

- อะไรเอ่ย มะอะไรที่คนนิยม ? (มะยม)
 อะไรเอ่ย เป็นผลหล่นแล้วไม่อยู่กับที่ ? (กระท้อน)
 อะไรเอ่ย ปลาอะไรไม่มีก้าง ? (ปาทองโก้)

ข. ความหมายชวนคะเนอันเนื่องจากการพวนคำ ปริศนาคำทายที่เล่นกับความหมายอันเกิดจากการพวนคำนี้ พบทั้งที่มีการพวนคำในคำถาม และพวนคำในคำตอบ เช่น

- อะไรเอ่ย โกงกางข้างซี้ ปี่แจ้ง ข้าวแห่งเดียว ? (ซี้ข้าง แบ่งจี ข้าวเหนียวแดง)
 อะไรเอ่ย ชัวบาย จ้าปลารีม อ้อยหระ ? (สายบัว จิมปลาร้า อร่อย)
 อะไรเอ่ย อยู่ในป่านากลัว อยู่ในคร้วลำบาก ? (เสื่อกระบอก - สากกะเบือ)

นอกจากนี้ ยังพบว่าบางปริศนาคำทายที่มีกลวิธีเล่นกับความหมายมากกว่าหนึ่งลักษณะ ได้แก่ การเล่นกับความหมายของคำแปลศัพท์และคำพ้องรูปหรือพ้องเสียงอยู่ในปริศนาเดียวกัน เช่น

- อะไรเอ่ย สีบาทพาดรั้ว ? (ตำลึง)
 อะไรเอ่ย สีศอกบรรทม ? (วานร)
 อะไรเอ่ย เด็กคนหนึ่ง นอนอยู่ใต้ต้นจันทน์ เห็นวัวชนกัน เด็กคนนั้นชื่ออะไร ? (จันทโครพ)

สรุป ปริศนาคำทายคือรูปแบบการละเล่นอย่างหนึ่งซึ่งแสดงออกถึงอัจฉริยภาพทางภาษาของคนไทย ผ่านกลวิธีการเล่นกับภาษาและการเล่นกับความหมายอันตรงคุณค่าและเป็นสมบัติทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดสติปัญญาความคิดและความสนุกสนานไปพร้อมๆ กัน ในแง่ของภาษา สะท้อนให้เห็นถึงกลวิธีการถ่ายทอดความหมายในแง่มุมต่างๆ การผูกโยงร้อยเรียงถ้อยคำอย่างกระชับได้ใจความ อีกทั้งยังให้สัมผัสคล้องจอง ซึ่งนับว่าเป็นมรดกด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ควรได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่สืบต่อไปอย่างไม่เสื่อมถอย

บรรณานุกรม

- ณานิสา บุรณะชัยทวี. 2546. เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษาความหมาย. [ออนไลน์] 11 พฤษภาคม 2545
เข้าถึงจาก <http://syllabus.swu.ac.th>
- บุปผา ทวีสุข. 2524. ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญยงค์ เกศเทศ. 2532. คำไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. 2529. ปริศนาคำทาย. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. 2516. การศึกษาภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. 2523. ภาษากับความคิด. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์. 2533. เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 3 ตอนที่ 13. มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมาราช.
- สนิท ตั้งทวี. 2529. ความรู้และทักษะทางภาษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุริยา รัตนกุล. 2544. อรรถศาสตร์เบื้องต้น. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรรณ แก้วแพรง. 2524. การใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.